ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Ενημερωτικό Δελτίο

Τόμ. 33 (2008)

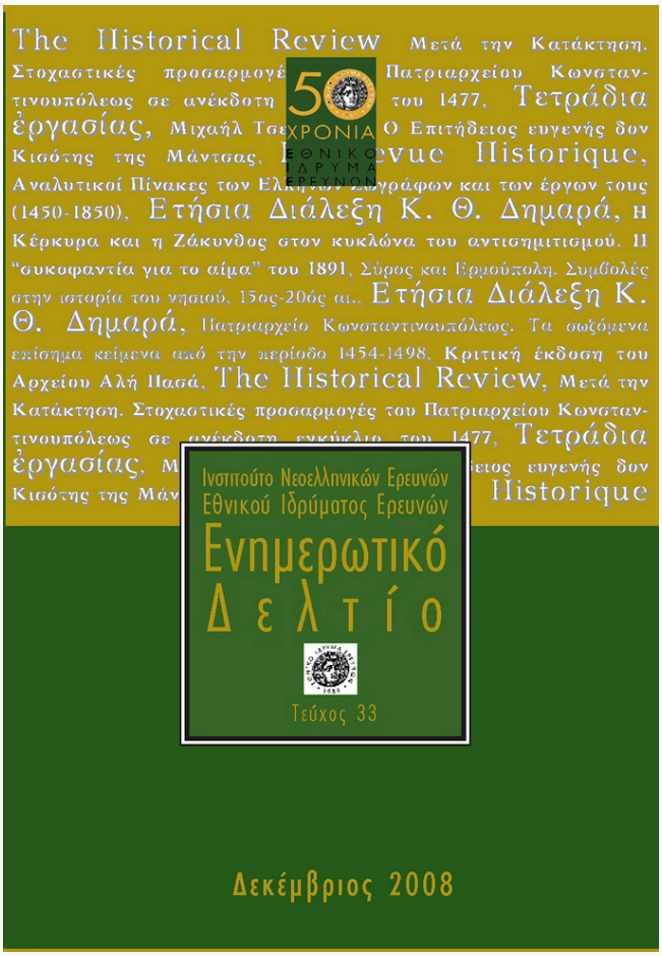

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΝΕ

doi: 10.12681/news.291

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΝΕ. (2009). *Ενημερωτικό Δελτίο*, *33*, 58–80. https://doi.org/10.12681/news.291

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ
του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών
για τα πενήντα χρόνια του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών

Το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών γιόρτασε το 2008 τα 50 χρόνια από την ίδρυσή του. Ο εορτασμός ξεκίνησε με μία μεγάλη επετειακή εκδήλωση, στις 19 Μαρτίου 2008, την οποία τίμησαν με την παρουσία τους η Α.Ε. ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Κάρολος Παπούλιας και ο Πρωθυπουργός, Κώστας Καραμανλής, ο οποίος και απηύθυνε χαιρετισμό. Χαιρετισμό επίσης απηύθυναν ο Υπουργός Ανάπτυξης, Χρήστος Φώλιας, ο Γενικός Γραμματέας Έρευνας και Τεχνολογίας, καθηγητής Ιωάννης Τσουκαλάς και βέβαια ο Πρόεδρος του Δ.Σ. του ΕΙΕ, καθηγητής Δημήτρης Κυριακίδης ο οποίος και άνοιξε τη σειρά των εορταστικών εκδηλώσεων για τα πενήντα χρόνια του ιδρύματος. Στην πρώτη αυτή εκδήλωση, ο διευθυντής ερευνών του ΙΝΕ, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης πραγματοποίησε την κεντρική ομιλία με θέμα: "Ίδρυση και πορεία του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών". Ο ίδιος είχε και τη γενική επιμέλεια του επετειακού τόμου *Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών 1958-2008. Ίδρυση – πορεία – προοπτικές* καθώς και του δημοσιεύματος *Τα ιδρυτικά κείμενα του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και η αλληλογραφία Ι. Στ. Πεσμαζόγλου – Λ. Θ. Ζέρβα* (βλ. εδώ, σ. 27-29). Ο εορτασμός για τα πενήντα χρόνια του ΕΙΕ συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς με τη διοργάνωση εκδηλώσεων (συνεδρίων, ημερίδων, εκθέσεων και εκδόσεων) από τη Διοίκηση και από όλα τα Ινστιτούτα του ΕΙΕ και ολοκληρώθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 2008 με μία *Εκδήλωση μνήμης για τον Λεωνίδα Ζέρβα*. Στην καταληκτήρια αυτή εκδήλωση ο Τ. Ε. Σκλαβενίτης παρουσίασε ομιλία με θέμα "Η συμβολή του Λεωνίδα Θ. Ζέρβα (1902-1980) στην ίδρυση του ΕΙΕ".

Το ΙΝΕ συμμετείχε ενεργά στον εορτασμό των πενήντα χρόνων του ΕΙΕ με τη διοργάνωση εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν από τον Οκτώβριο έως και τον Δεκέμβριο 2008. Οι εκδηλώσεις αυτές, αντιπροσωπευτικές του εύρους και των κατευθύνσεων των ερευνητικών ενδιαφερόντων του ΙΝΕ, ήταν οι ακόλουθες:

1. Συμπόσιο, *Ελληνο-βουλγαρικές σχέσεις την εποχή της διαμόρφωσης των εθνικών ταυτοτήτων / Relations Gréco-bulgares à l'ère de la formation des identités nationales* (2-3 Οκτωβρίου 2008).

2. Παρουσίαση της έκδοσης του Γιώργου Τόλια, *Ιστορία της Χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου, 1420-1800. Χάρτες της συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα* (20 Νοεμβρίου 2008) και

Έκθεση χαρτών από τη συλλογή της Μαργαρίτας Σαμούρκα με θέμα: *Χάρτες της Ελλάδας στην Αναγέννηση, 1478-1598* (20 Νοεμβρίου-9 Δεκεμβρίου 2008).

3. Διάλεξη του Terry Eagleton, *Ο θάνατος της κριτικής* ; (24 Νοεμβρίου 2008).

4. Η δέκατη τρίτη ετήσια διάλεξη Κ.Θ. Δημαρά: Vincenzo Rotolo, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών (1960-2008): ένας απολογισμός, και*

η διοργάνωση *Ημερίδας Νεοελληνικών Σπουδών* ήταν το αποκορύφωμα του εορτασμού των πενήντα χρόνων του ΕΙΕ (1-2 Δεκεμβρίου 2008).

Συμπόσιο
Ελληνο-βουλγαρικές σχέσεις την εποχή της διαμόρφωσης των εθνικών ταυτοτήτων / Relations Gréco-bulgares à l'ère de la formation des identités nationales
(Αθήνα, ΕΙΕ, 2-3 Οκτωβρίου 2008)

Οι εργασίες του Συμποσίου ξεκίνησαν το πρωί της Πέμπτης 2 Οκτωβρίου με χαιρετισμό από τον Μιλτιάδη Χατζόπουλο, Διευθυντή του Ινστιτούτου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας / ΕΙΕ και Αντιπροέδρου του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών καθώς και με την εναρκτήρια ομιλία του Α. Μ. Ταχιάου, με θέμα : "The Bulgarian national revival of the eighteenth century and the Greek world".

Οι θεματικοί άξονες του Συμποσίου ήσαν οι ακόλουθοι:

I. *Διαφωτισμός και προσδιορισμός της εθνικής ταυτότητας / Les Lumières et la formation des identités nationales*,

II. *Η εικόνα των Βουλγάρων στην ελληνική διανόηση / L'image des Bulgares chez les intellectuels grecs*,

III. *Η ελληνο-βουλγαρική πνευματική παράδοση / La tradition intellectuelle gréco-bulgare*, και

IV. *Η διαμόρφωση των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών παραδόσεων / La formation des traditions littéraires et artistiques*.

Στην πρώτη ενότητα, με θέμα *Διαφωτισμός και προσδιορισμός της εθνικής ταυτότητας*, παρουσίασαν τις εργασίες τους οι ακόλουθοι: Raymond Detrez, "Bulgarian and Greek literatures or 'Romaeic' literature ? On the literary language of the Bulgarians in the late 18th-early 19th century" ◆ Raia Zaimova, "Les images byzantino-bulgares de Peyssonnel (XVIIIe siècle)" ◆ Vassilis Marangos, "The nation of faith: Parthenius Pavlović and aspects of the Orthodox Commonwealth in the pre-national era in the Balkans" ◆ Nadia Danova, "Les anti-Lumières dans l'espace bulgare".

Στη δεύτερη θεματική ενότητα *Η εικόνα των Βουλγάρων στην ελληνική διανόηση* μίλησαν οι: George Tolias, "Description of Bulgaria in Greek Enlightenment sources" ◆ Yannis Koumbourlis, "Les Bulgares dans les premiers textes de C. Paparrigopoulos et de Sp. Zambélios" ◆ Sofia Mathaiou, "The perception of the Bulgarians by Stephanos Koumanoudis (1818-1899). Convergences with and divergences from his contemporaries".

Στην τρίτη ενότητα με θέμα την *ελληνο-βουλγαρική πνευματική παράδοση* ανέπτυξαν τις απόψεις τους οι: Yura Constantinova, "Mythological and pragmatic aspects of Ivan Seliminski's political ideology" ◆ Petya Yaneva, "Greek archives of Constantine Photinov: lexical pecularities" ◆ Serguei Ivanov, "Bulgarian 19th century Bible translations".

Η τέταρτη ενότητα με πεδίο προβληματισμού τη *διαμόρφωση των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών παραδόσεων* συγκέντρωσε περισσότερες ανακοινώσεις: Nikolai Aretov, "Hellenic mythology: Usages and transformations in Bulgarian literature from the early 19th century" ◆ Cleo Protokhristova, "National revival, Enlightenment projects and attic tragedy in Bulgaria" ◆ Roumiana L. Stantcheva, "Petro Slaveykov, Athanasios Christopoulos et la

succession des motifs anacréontiques dans la poésie bulgare" ◆ Stessi Athini, "Les sensibilités littéraires de N. Piccolos en tant que tradducteur" ◆ Anna Tabaki, "La formation de la tradition dramatique au fil du XIXe siècle: Nicolas Piccolos et Démosthène Misitzis" ◆ Ourania Polycandrioti, "Pénélope Delta et l'image stéréotypique des Bulgares dans la littérature pour enfants" ◆ Eugénie Drakopoulou, "Remarques sur la peinture post-byzantine dans l'espace balkanique. Relations gréco-bulgares".

Τον απολογισμό των εργασιών έκανε ο διευθυντής του ΙΝΕ, καθηγητής Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης με την ιδιότητα του Προέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής. Το Συμπόσιο εντάσσεται στην επιστημονική στρατηγική του Ινστιτούτου, αποβλέπει δε στη διαβαλκανική προσέγγιση και ερμηνεία των ζητημάτων που άπτονται της ιστορίας των ιδεών και των πολιτικο-κοινωνικών μορφωμάτων στους νεότερους χρόνους. Τα Πρακτικά του Συμποσίου θα εκδοθούν εντός του 2009.

Άννα Ταμπάκη

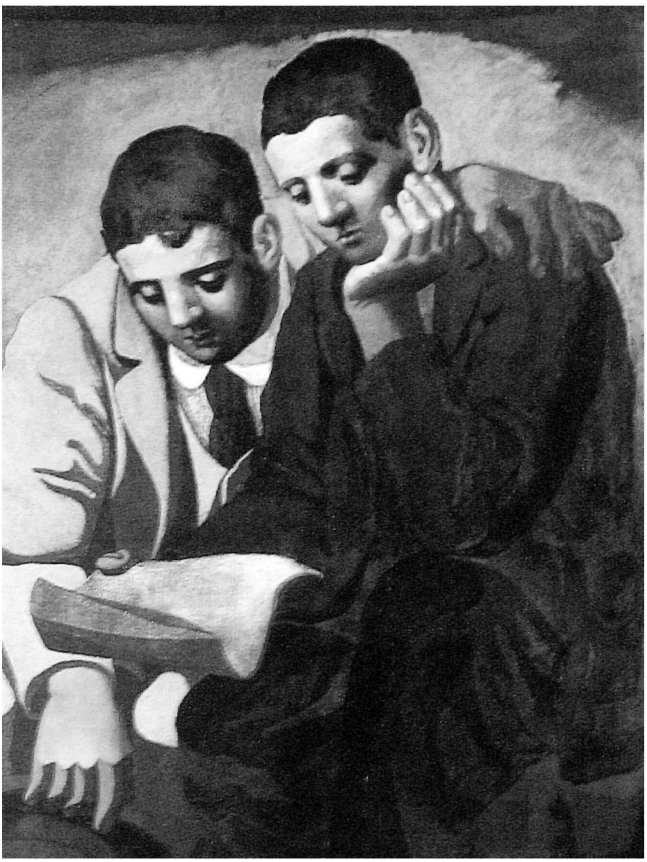

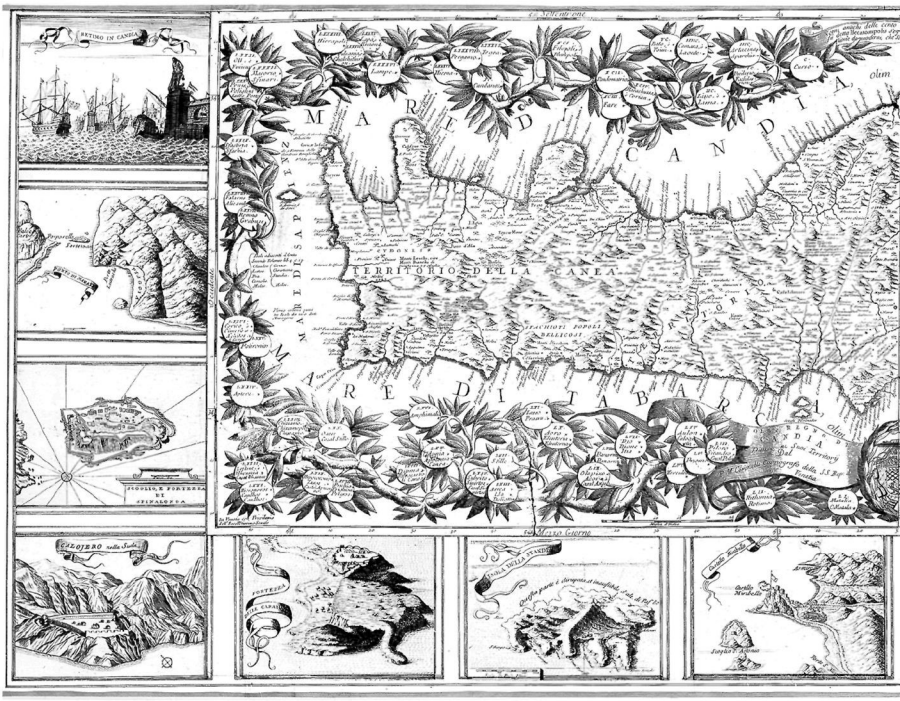

Έκδοση και Έκθεση

Έκδοση

Παρουσίαση του βιβλίου του Γιώργου Τόλια, *Ιστορία της Χαρτογραφίας του Ελληνικού Χώρου 1420-1800 – Χάρτες της Συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα* (Αθήνα, ΕΙΕ, 20 Νοεμβρίου 2008)

Σε ειδική εκδήλωση, που πραγματοποιήθηκε στις 20 Νοεμβρίου στο αμφιθέατρο "Λεωνίδας Ζέρβας" του ΕΙΕ, παρουσιάστηκε το βιβλίο του Γιώργου Τόλια *Ιστορία της Χαρτογραφίας του Ελληνικού Χώρου 1420-1800 - Χάρτες της Συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα* (βλ. παραπάνω "Νέες εκδόσεις ΙΝΕ", σ. 13). Το βιβλίο παρουσίασαν ο διευθυντής του ΙΝΕ καθηγητής Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, ο καθηγητής Ευάγγελος Λιβιεράτος και ο συγγραφέας.

Στη συνέχεια παρατίθεται η ομιλία του Ευάγγελου Λιβιεράτου.

Κυρίες και Κύριοι,

Ευχαριστώ το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών για την πρόσκληση στην παρουσίαση ενός σημαντικού βιβλίου, σ' αυτόν τον φιλόξενο χώρο.

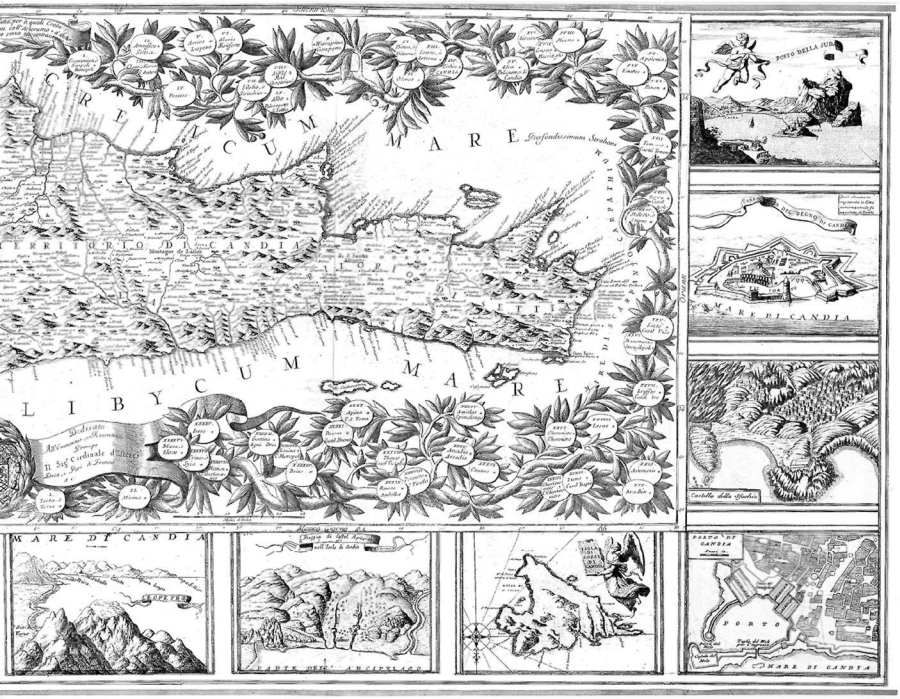

Το νέο βιβλίο του Γιώργου Τόλια ανατρέπει τη διαδεδομένη πρακτική να συνοδεύεται ένα λεύκωμα χαρτών από ένα κείμενο. Ένα κείμενο δηλαδή παρακολούθημα των χαρτών μιας συλλογής, όπως είναι η σπουδαία της Μαργαρίτας Σαμούρκα. Εδώ συμβαίνει το αντίστροφο. Οι χάρτες είναι εκείνοι που συνοδεύουν το κείμενο. Ένα κείμενο απόσταγμα, πυκνό και συμπαγές, που ακολουθεί το πολύ δύσκολα καταστρωμένο πλαίσιο περιεχομένων, μέσα από το οποίο περιδιαβαίνουμε την εξιστόρηση της χαρτογραφικής απεικόνισης του ελληνικού χώρου, όπως αυτός ορίστηκε με διαδοχικές προσεγγίσεις ως συνεπαγωγή στην αρχή, ρητά αργότερα, μέσα στα όρια της παγκόσμιας χαρτογραφίας.

Η ανάγνωση ενός κειμένου για την ιστορία της χαρτογραφίας και των χαρτών που το συνοδεύουν, μπορεί να γίνει διαφορετικά κάθε φορά, ανάλογα με την προέλευση του συγγραφέα και ανάλογα με τη γνωστική ή εμπειρική, ας πούμε, προδιάθεση του αναγνώστη. Αλλιώτικα προσλαμβάνει το κείμενο που προέρχεται από τη μήτρα των λεγόμενων "ανθρωπιστικών" επιστημών κάποιος εθισμένος στην οπτική και τον λόγο που αυτές προσφέρουν και αλλιώτικα κάποιος άλλος του οποίου είναι πιο οικεία η οπτική και ο λόγος των λεγόμενων "θετικών" και "τεχνολογικών" επιστημών. Στην περίπτωσή μας, η πλειονότητα, τουλάχιστον στον οίκο που μας φιλοξενεί, στο INE/EIE, ανήκει στην πρώτη κατηγορία γι' αυτό και πρέπει από την αρχή να εξηγηθώ ότι αν και ανήκω στη δεύτερη μικρή κατηγορία, απόλαυσα αυτό το βιβλίο διαπερνώντας το μέσα από τη

δικιά μου επιστημονική και επαγγελματική προετοιμασία, τα δικά μου φίλτρα, τα οποία καθόλου τελικά δεν δυσκολεύουν την προσέγγιση. Το αντίθετο μάλιστα θα έλεγα.

Ποια είναι λοιπόν αυτή η οπτική με την οποία διάβασα και προσέγγισα το βιβλίο; Είναι εκείνη που προέρχεται από τη μεθοδολογία και τις αρχές της χαρτογραφίας, ως δεξιότητας, τέχνης, τεχνικής και επιστήμης κατασκευής των χαρτών. Είναι η προσέγγιση της ιστορίας της χαρτογραφίας και των χαρτών μέσα από τη γνώση, του πώς κατασκευάζεται και πώς διαβάζεται ένας χάρτης, μέσα από τα *εξωτερικά* του και τα *εσωτερικά* του γνωρίσματα και χαρακτηριστικά.[1] Πριν περίπου 10 χρόνια, σχεδιάζοντας ένα πρώτο εγχειρίδιο ιστορικής χαρτογραφικής αναδρομής, για τους φοιτητές μου αρχικά, αλλά και για να βάλω ο ίδιος σε κάποια τάξη τον ατέλειωτο κόσμο της χαρτογραφίας και των χαρτών, προσπάθησα να διατυπώσω έναν χρηστικό στεγνό ορισμό της χαρτογραφίας ανάμεσα στους εκατοντάδες που είχαν δοθεί μέχρι τότε, και συνεχίζουν να δίνονται. Είναι νομίζω χρήσιμο να τον επαναλάβω: Χαρτογραφία λοιπόν βλέπω να είναι "η διαδικασία της *απεικόνισης* του *γεωχώρου* (είτε *γεωμετρικού* είτε *θεματικού*) σε *σμίκρυνση* και σε κατάλληλο *εποπτικό μέσο*, με *μέθοδο* και *σύστημα*, με τη χρήση *μετασχηματισμών* και γραφικών *κωδίκων επικοινωνίας*".[2] Οι λέξεις κλειδιά εδώ είναι ο γεωχώρος, η ενότητα του οποίου αναλύεται σε γεωμετρία και σε θεματικές από τους κόσμους της φύσης και των ανθρώπων. Είναι η απεικόνισή του που γίνεται υπό κλίμακα, δηλαδή σε σμίκρυνση, με διάφορες μεθόδους και συστήματα, χρησιμοποιώντας για το τελικό αποτέλεσμα διάφορους μετασχηματισμούς και επικοινωνιακούς κώδικες. Το αποτέλεσμα είναι ο χάρτης, κατά κάθε δυνατό ποιοτικό και ποσοτικό συνδυασμό, μερισμό, σύνθεση, ποσόστωση, έμφαση ή αφαίρεση των παραπάνω. Ένα αποτέλεσμα μιας επίπονης διαδικασίας, που εικονίζει τον γεωγραφικό χώρο με κάποιες αναπόφευκτες αλλοιώσεις και συμβάσεις, άλλοτε μικρότερες ή μεγαλύτερες.

Προϋπόθεση όμως για όλα αυτά, προϋπόθεση για να υπάρξει χάρτης, είναι η ενδογενής ανάδειξη μιας γεωμετρίας η οποία θα υφάνει τον γεωγραφικό χώρο και θα συνδέσει τις εικόνες του μ' αυτόν. Όμως, επειδή αυτή η *γεωμετρική ύφανση* του γεωγραφικού χώρου δεν είναι ένα τόσο εύλογο, εύληπτο ή αυτονόητο γεγονός, όσο είναι οι γεωγραφικές προσλαμβάνουσες που προέρχονται από τον *φυσικό* και τον *ανθρωπογενή* κόσμο, οι χάρτες, είτε ιστορικοί, είτε νεώτεροι, γίνονται συνήθως αντιληπτοί από τους πολλούς ως κοινά γραφήματα, ως ζωγραφιές, ως εικαστικά γεγονότα, με την ιστορία τους βέβαια, σχεδόν ως υποκείμενα τέχνης. Σε οποιαδήποτε όμως κι αν δεχτούμε εκδοχή του, ο χάρτης, όλων των περιόδων του, δεν παύει να διαπερνάται από κάποιες και όσες γεωμετρικές ιδιότητες, ορατές ή εμφανείς, καλυμμένες ή αφανείς.

Ο χάρτης διαφέρει από μια οποιαδήποτε άλλη εικονική περιγραφή, γραφική αναπαράσταση ή σχέδιο και ζωγραφική, γιατί συνοδεύεται πάντα, συνειδητά ή ασυνείδητα, από τις τεχνικές έννοιες της γεωμετρικότητας, όπως η κλίμακα, η ταξιθεσία και η τοπολογία των θεμάτων που απεικονίζονται μαζί με τις σχετικές γεωμετρικές τους συνδέσεις. Με άλλα λόγια, το χαρτογραφικό προϊόν διαφέρει πάντα από οποιοδήποτε άλλο εικονικό και σχεδιαστικό λόγω της γεωμετρικής "παραμετροποίησης" του περιεχομένου του, είτε εμπειρικής, είτε λόγιας, είτε στο τέλος επιστημονικής και τεχνολογικής. Αλλά και άλ-

λες έννοιες, πράξεις και μέσα είναι από τα κλειδιά για την είσοδο στον κόσμο της χαρτογραφίας και των χαρτών: Η *σμίκρυνση*, συνάρτηση του επίπεδου της επιστημονικής και τεχνολογικής γνώσης και πρακτικής, το κατάλληλο *εποπτικό μέσο* επίσης, όπως η *μέθοδος* και το *σύστημα* με τα οποία ολοκληρώνεται η διαδικασία της οπτικής και νοητικής παρατήρησης στον γεωμετρικό, τον φυσικό και τον ανθρωπογενή κόσμο, της συλλογής των απαραίτητων δεδομένων με τεχνικά μέσα και μετρήσεις, έτσι ώστε να είναι δυνατή η χαρτογραφική απεικόνιση. Και επιπλέον οι *μετασχηματισμοί* των παρατηρήσεων και των μετρήσεων σε γεωμετρία (εμπειρική ή προωθημένη), σε μαθηματικό πρότυπο, κατάλληλο για την απεικόνιση, και πάλι οι μετασχηματισμοί από γεωμετρία σε γεωμετρία και από μαθηματικό πρότυπο σε μαθηματικό πρότυπο. Όπως και οι γραφικοί *κώδικες επικοινωνίας* με τους οποίους συνομιλούν οι χάρτες με τους πολλούς και τους λίγους, τους προετοιμασμένους και τους αυθόρμητους, που διευκολύνουν ή δυσχεραίνουν, αποκαλύπτουν ή αποκρύπτουν το χαρτογραφικό περιεχόμενο, τις γεωμετρικές εικόνες του γεωγραφικού χώρου, τα φυσικά χαρακτηριστικά του και τα κάθε λογής γεννήματα των ανθρώπινων κοινωνιών που εξελίσσονται σ' αυτόν. Αυτές οι σύνθετες "υλικές εκφράσεις", τα "εκφραστικά προϊόντα" της ανθρώπινης πρόσληψης του γεωγραφικού χώρου, οι χάρτες, είναι τελικά τόσο πολύπτυχα και τόσο πολύπλοκα που η υποδοχή τους από την κοινωνία να κυμαίνεται από το ακρότατο της εικαστικής αντίληψης μέχρι το ακρότατο της επιστημονικής εμβάθυνσης.

Πώς όμως γίνονται οι χάρτες; Ή ακόμη καλύτερα, *πώς γίνονταν οι χάρτες*; Είναι ένα από τα στερεότυπα ερωτήματα που δέχομαι από τους πολλούς, τώρα ιδιαίτερα, τα τελευταία χρόνια που έχουν εντυπωσιακά πληθύνει στην Ελλάδα οι εκθέσεις ιστορικών χαρτών, σε βορρά και νότο, ανατολή και δύση! Οι χάρτες έγιναν πριν τη γραφή, με την άμεση φυσική οπτική παρατήρηση του εγγύτερου περιβάλλοντος χώρου και τη μνημονική του σχεδίαση σε κατάλληλο εποπτικό μέσο, βράχο, πέτρα, μέταλλο, πάπυρο, περγαμηνή, χαρτί. Ακολούθησε η άμεση και έμμεση οπτική ή μηχανική παρατήρηση με την υποβοήθηση μετρητικών συσκευών, του εγγύτερου και απώτερου γεωγραφικού χώρου και του έναστρου στερεώματος. Και ακολούθησε η μέγιστη επινόηση της αρχαίας Ελλάδας, η σύνδεση δηλαδή της ουράνιας σφαίρας με τη γήινη σφαίρα, μέσω μετρήσεων και υπολογισμών και η αριθμητική ύφανση της γήινης επιφάνειας έτσι ώστε να είναι δυνατή η μονοσήμαντη ταξιθέτηση των γεωμετρικών χαρακτηριστικών που καθορίζουν τις γεωγραφικές μορφές, τις ακτογραμμές, τους τόπους, τα ονόματα, τα γεωγραφικά παράγωγα της φύσης και των ανθρώπων.

Οι με κάθε τρόπο, κάθε φορά και με κάθε ακρίβεια μετρήσεις γωνιών και μηκών, προσανατολισμένων διευθύνσεων ως προς τα σημεία του ορίζοντα, του πολικού αστέρα και των αποστάσεων με βηματισμούς, οδόμετρα και δρομόμετρα, οι έμμεσες μετρήσεις με βάση υπολογισμούς στη γήινη επιφάνεια, οδήγησαν νωρίς και σύντομα στην όλο και αυξανόμενη συσσώρευση, κυρίως από τον 3ο αιώνα π.Χ. και ύστερα, όλων εκείνων των γνώσεων, δεξιοτήτων και αριθμητικών δεδομένων, που οδηγούν στην Αλεξάνδρεια, τον 2ο αιώνα μ.Χ., στον Πτολεμαίο και την *Γεωγραφία* του. Που οδηγούν στην αριθμητική έκφραση της γήινης επιφάνειας με περίπου 8.000 σημεία, αυστηρά ορισμένα με

υπέροχες σφαιρικές συντεταγμένες, ανισομερούς πυκνότητας κατανομής και γι' αυτό ανισομερούς σμίκρυνσης στη δυνατότητα σχεδίασης, και με πολύ ακριβείς και λεπτομερείς τεχνικές οδηγίες για το πώς κατασκευάζεται ένας χάρτης. Που οδηγούν ακριβώς στον τρόπο που χρησιμοποιούμε σήμερα, εν μέσω υψίστης ψηφιακής απογείωσης, τα γνωστά στους περισσότερους GPS, για τα μεγάλα έργα μέχρι τις μετακινήσεις μας, τις αποδράσεις και το ψάρεμά μας!

Από εκεί αρχίζει και το βιβλίο του *Γιώργου Τόλια* με αφορμή τη νέα τεκμηρίωση της σπουδαίας για την ιστορία της χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου *Συλλογής Σαμούρκα.*

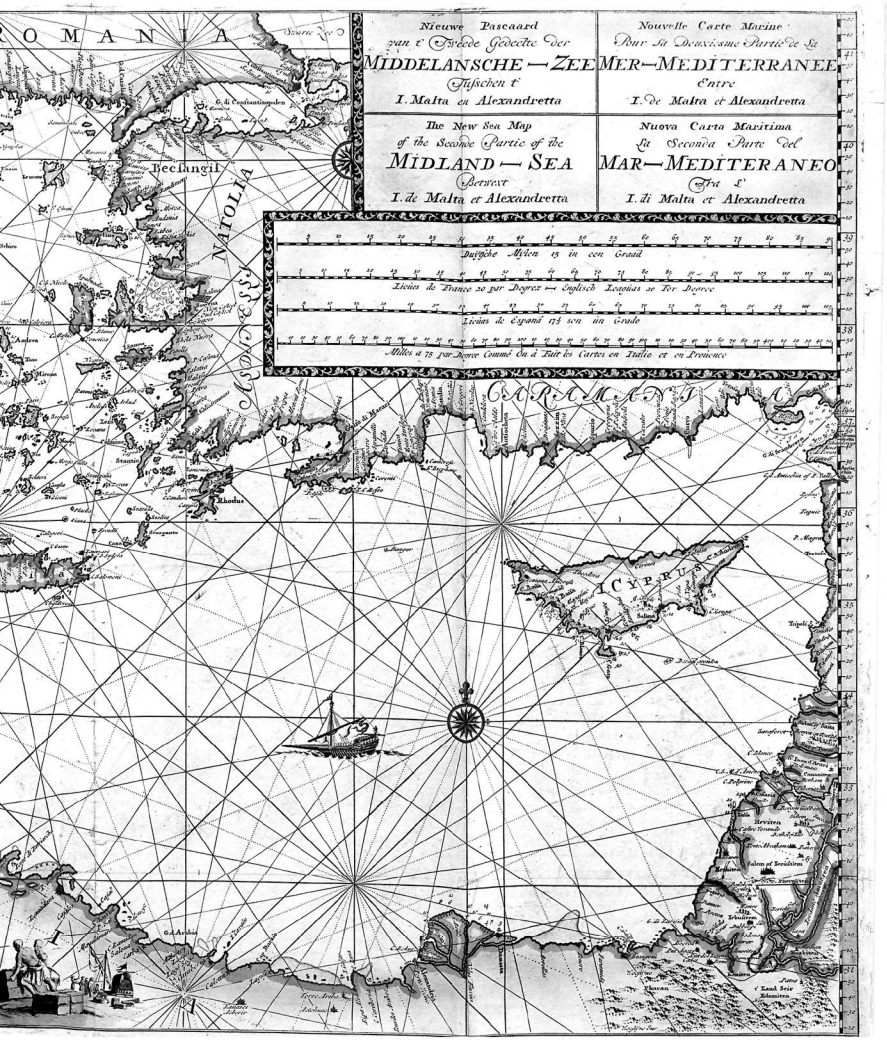

Ένα βιβλίο το οποίο προσεγγίζει τους χάρτες και την ιστορία τους, όχι μέσα από γεωμετρίες, από κλίμακες και σμικρύνσεις, μεθόδους και συστήματα απεικόνισης, μετρήσεις και αναγωγές, μετασχηματισμούς και κώδικες επικοινωνίας, αλλά μέσα από τα πλαίσια της φιλοσοφίας, του χρόνου, των ιδεολογιών, των εξουσιών, των ανταγωνισμών και των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών και σχέσεων, που διαμορφώνουν τελικά την ιστορία μέσα στην οποία αναπτύσσονται οι "τεχνικότητες" της παραγωγής των χαρτών και οι εστιάσεις των γεωγραφικών χώρων που απεικονίζουν. Ένα βιβλίο με στερεούς και διαυγείς στόχους, οι οποίοι συμπυκνώνονται χωρίς περιστροφές στα διακριτά και

αξιοσημείωτα συμπεράσματα. Ένα βιβλίο που ξεκαθαρίζει μέσα από την ιστορία των χαρτών τη διαμόρφωση των όρων και των ορισμών που οδήγησαν τη Δύση στη γεωγραφική πρόσληψη του "ελληνικού χώρου", μέσα από τις δικές της κυρίως ανησυχίες και διεργασίες, αλλά και τα χαρτογραφικά της επιτεύγματα από τις αρχές του καθοριστικού 15ου αιώνα μέχρι το τέλος του 18ου.

Από την αλεξανδρινή κορύφωση της ελληνικής χαρτογραφίας του 2ου αιώνα μ.Χ. ο Τόλιας διερευνά τις απαρχές και τις ασάφειες του προσδιορισμού του ελληνικού χώρου πολλούς αιώνες πριν την "ονομαστική" αφετηρία της εξιστόρησης που ορίζεται στο βιβλίο το 1420. Από μια εξόχως και αυστηρά γεωμετρική περίοδο της χαρτογραφίας, η οποία γρήγορα θα αποσυρθεί για να δώσει τη θέση της στους αδιάφορης έως αφαιρετικής γεωμετρίας χάρτες του Μεσαίωνα αλλά υψηλής αισθητικής, μέχρι την ανάδυση των ναυτικών portolanών χαρτών και την ανάσυρση, λίγο αργότερα, της πτολεμαϊκής *Γεωγραφίας* τον 13ο αιώνα.

Η αφετηρία από τον Πτολεμαίο της εξιστόρησης, της ερμηνείας και της αξιολόγησης των χαρτογραφικών απεικονίσεων αυτού του χώρου που θα οριστεί πολύ αργότερα ως ελληνικός είναι εδώ το κλειδί της όλης ανάγνωσης. Ο περίφημος 10ος ευρωπαϊκός Πίνακας της *Γεωγραφίας* σαφώς ορισμένος στη γήινη σφαίρα, ως ιδιαίτερο παράθυρο της χωρικής διανομής των πτολεμαϊκών πινάκων, είναι μαζί με τον 7ο της Σικελίας, και των μεγάλων νήσων της Τυρρηνικής, τα απολύτως μικρότερα γεωγραφικά παράθυρα της όλης διανομής. Κατά τη γεωμετρική - χαρτογραφική ανάγνωση αυτό σημαίνει υψηλότερη χωρική ανάλυση έτσι ώστε να έχουμε μεγαλύτερες κλίμακες, μεγαλύτερη μεγέθυνση αυτών των δύο πινάκων στις χαρτογραφικές τους αποδόσεις από τον 13ο-14ο αιώνα και μετά και ιδιαίτερα κατά τη δυτική τους περίοδο, όπως περιγράφεται στο βιβλίο.

Από το σχόλιο αυτό, ήδη για τα εισαγωγικά του βιβλίου, καταλαβαίνετε ότι η οπτική μου έχει άλλο σημείο αναφοράς, από εκείνο του συγγραφέα. Αυτή είναι άλλωστε και η πρόκληση στην παρουσίαση ενός τέτοιου βιβλίου. Είναι άραγε ασύμβατη; Όχι. Νομίζω ότι τελικά συγκλίνει στο ίδιο αντικείμενο και είναι συμπληρωματική. Γιατί μέσα από αυτό, αντιλαμβάνομαι καλύτερα το τι βλέπω στο επιστημονικό και το τεχνολογικό μέρος της ιστορίας της χαρτογραφίας και των χαρτών και καταλαβαίνω όλο και βαθύτερα ότι τελικά η διαχρονική εξέλιξη της ιδεολογίας, της ηθικής και της αισθητικής της απεικόνισης δεν ήταν πάντα στενά δεμένη με την εξέλιξη των δυνατοτήτων για ακριβέστερη και λεπτομερέστερη απεικόνιση, με μεγαλύτερη χωρική πυκνότητα, η οποία οδηγούσε σε μεγέθυνση της εικόνας του χάρτη. Οι περιπτώσεις, για παράδειγμα, των *portolánων* και των *νησολογίων* εκτρέπονται από τον κανόνα, και εδώ ακριβώς έρχεται η αξία της ιστορικής χαρτογραφικής ανάλυσης για έναν με τη δικιά μου χαρτογραφική προετοιμασία. Πώς δηλαδή οι *portolánοι*, σε μια εποχή χαμηλής επιστημονικής επίδοσης στην τεχνογνωσία των αποτυπώσεων αν και μικρής κλίμακας δείχνουν τέτοια ακτογραμμική αξιοπιστία, για την εποχή τους, και πώς αντίθετα τα *νησολόγια*, ενώ απεικονίζονται σε μεγάλη κλίμακα, για το μέγεθός τους, είναι τόσο ακτογραμμικά ανακριβή;

Αλλά ας μην σας κουράζω με τους χαρτογραφικούς αυτούς αναστοχασμούς, που

δεν είναι άλλωστε πρωτότυποι στην ιστορία της χαρτογραφίας, στη συζήτηση σχετικά με τη διχοτομία της στο ιστορικό και στο τεχνολογικό - κατασκευαστικό της μέρος. Είναι κάτι το ξεπερασμένο και δεν αξίζει να επιμείνω. Εφόσον και τα πράγματα μετά τους αγγλο-γαλλικούς διαξιφισμούς των περασμένων αιώνων, επί του θέματος,[3] φαίνονται σήμερα να συγκλίνουν σε μια ώσμωση της ιστορίας και της τεχνολογίας της χαρτογραφίας και των χαρτών, μέσω των νέων ψηφιακών τεχνολογιών που κερδίζουν συνεχώς έδαφος και απασχολούν ακόμη και τους πιο σκληρούς διεθνείς πυρήνες στην ιστορία της χαρτογραφίας και των χαρτών. Άλλωστε αυτό δείχνει και η πολύ πρόσφατη ανακάλυψη της ύπαρξης δύο διακριτών εκδόσεων της *Χάρτας* του Ρήγα Βελεστινλή[4] που δεν θα ήταν δυνατή, χωρίς τη μεσολάβηση της ψηφιακής τεχνολογίας.

Αλλά ας επανέλθουμε στο βιβλίο. Είχα γράψει και αλλού, σε άλλη ευκαιρία, ότι ο Γιώργος Τόλιας συνθέτει τη δομή και το περιεχόμενο των βιβλίων του, με μουσικό τρόπο. Είχα χαρακτηρίσει τους πορτολάνους του, μια "μικρή συμφωνία" ίσως, λέω τώρα, προκλασική· τα νησολόγιά του ένα "κουαρτέτο". Το τωρινό ξεφεύγει σε άλλα δομικά μουσικά πρότυπα. Πιο σύνθετα, πιο πολύπλοκα, με εσωτερικές διαδρομές και συζητήσεις στο κείμενο, επιστροφές, λειτουργικές παλινδρομήσεις, αναδράσεις και διαδράσεις μεταξύ των θεμάτων που τον απασχολούν. Γιατί άραγε; Μα προφανώς γιατί η ύλη του, το εύρος και η υφή της, αλλά κυρίως αυτό που ήθελε να αποδείξει οδηγούσε σε αυτή ακριβώς τη δύσκολη δόμηση. Όταν είδα στα περιεχόμενα τους τίτλους των κεφαλαίων, των υποκεφαλαίων και των παραγράφων του βιβλίου (τα τρία επίπεδα οργάνωσής του), χωρίς τους χάρτες που δίχως άλλο αλλάζουν και εξομαλύνουν την εικόνα της ανάγνωσης, θυμήθηκα περισσότερο δομή βιβλίου προερχόμενου από τις λεγόμενες θετικές επιστήμες, παρά από τις ανθρωπιστικές.

Η εξιστόρηση της πορείας της χαρτογραφίας και των χαρτών είναι για τον συγγραφέα το πλαίσιο αναφοράς, που στηρίζεται σε πυκνές βιβλιογραφικές παραπομπές και διεξόδους φυγής, για να εστιάσει κυρίως σ' αυτό που τον ενδιαφέρει περισσότερο, όπως:

α. Στην ανάδειξη των διεργασιών και των μηχανισμών που θα ορίσουν και θα ονοματίσουν τον ελληνικό γεωγραφικό χώρο, με αφετηρία τις χωρικές διαιρέσεις, σε συγκεκριμένες γεωγραφικές επικράτειες, που εισάγει ο Πτολεμαίος στη *Γεωγραφία*· με τις αναφορές σε μια γεωγραφική "Ελλάδα" των μεσαιωνικών κειμένων, αλλά και με την ουμανιστική στροφή των Ιταλών προς το Αρχιπέλαγος και ό,τι το ελληνικό αυτό σημειολογούσε. Η έμφαση των νησολογίων στον ελληνικό χώρο, δεν προέρχεται μόνο από τις εμπορικές σταθερές εκεί, αλλά αποτελεί και μια ιδεολογική παρότρυνση της ουμανιστικής Δύσης, ιδιαίτερα μετά τα μισά του 15ου αιώνα.

β. Στην εισαγωγή και παγίωση του γεωγραφικού χώρου που δομεί τη χωρική έννοια της νέας Ελλάδας στην οποία η αρχαία είναι ιστορικό της μέρος και ως οριοθετημένος γεωμετρικός χώρος, όπως είναι ο χάρτης του 1511 του Waldseemueller και ως χώρος κατανομής ανθρωπογενών σταθερών ελληνικής αναφοράς, στα οποία υπάγονται π.χ. πληθυσμοί ελληνικού ορισμού και τοπωνύμια, όπως είναι η περίπτωση του Σοφιανού τρεις δεκαετίες αργότερα. Θα επιμείνω εδώ στο εμβληματικό χαρτογραφικό

παράθυρο-ορισμό που δίνει ο Waldseemueller για τη νέα Ελλάδα όχι μόνο γιατί είναι ο πρώτος, αλλά και γιατί ενδιαφέρει την οπτική μου, όπως σας την έχω ήδη ορίσει, εφόσον ο εδαφικός χώρος που απεικονίζεται στον χάρτη του αποδείχτηκε εκπληκτικά ως ο βέλτιστα εγγύτερος στον αντίστοιχο χώρο που απεικονίζεται στη *Χάρτα* του Ρήγα, όπως έδειξε η πρόσφατη ψηφιακή χαρτογραφική έρευνα, κάτι που δεν ισχύει για κανέναν άλλο χάρτη εκείνης της περιόδου, ούτε μεταγενέστερο![5]

γ. Στην επισήμανση και την ανάδειξη, της εφαρμογής και της ανάπτυξης μιας πρώιμης αποικιακής χαρτογραφίας της Μεσογείου, που κατά τον συγγραφέα "αποτέλεσε μια πρώτη εφαρμογή χαρτογραφικής στήριξης ποικίλων στρατηγικών οικονομικής και κυριαρχικής επέκτασης". Όπως επίσης σημειώνει επιμένοντας ότι "είναι πράγματι παράδοξο και αισθητό το κενό της έρευνας γύρω από την πρώιμη αποικιακή χαρτογραφία της ανατολικής Μεσογείου, της βενετικής κυρίως, τη στιγμή που οι λειτουργίες των χαρτών αυτού του τύπου είναι πλέον γνωστές και έχουν μελετηθεί αρκετές από τις εφαρμογές τους".

δ. Στην ανάπτυξη ενός διακριτού ελληνικού παραδείγματος στην παγκόσμια χαρτογραφία εφόσον ο ιστορικός ελληνικός χώρος (μαζί με τον ρωμαϊκό και τον ιουδαϊκό) θα συγκροτήσουν τον πυρήνα της αρχαιογνωστικής χαρτογραφίας του 17ου και του 18ου αιώνα, όπως σημειώνει ο συγγραφέας.

Γύρω από αυτά τα τέσσερα δύσκολα μοτίβα, παίζεται η νέα χαρτογραφική μουσική του συγγραφέα, σύνθετη όπως είπα, πυκνή, πολύ πυκνή, που απαιτεί προετοιμασία, ένταση προσοχής, συγκέντρωση, αλλά και συχνές επιστροφές σε προηγούμενα, για συνδέσεις και εμπεδώσεις. Κάτι που δείχνει και τη δυσκολία της ύλης του. Η πλούσια και διαλεγμένη εικονογράφηση είναι τα απαραίτητα διαλείμματα για ένα τόσο πυκνό έργο, και γι' αυτό προκλητικό και γοητευτικό.

Το νέο βιβλίο του Γιώργου Τόλια, πέρα από τον σκληρό του πυρήνα και την απαιτητική του δομή, προσφέρει και κείμενα γραμμένα με μια ωραία εσωτερική συνέχεια και έναν ελκυστικό τρόπο γραφής, που πραγματικά συνεπαίρνουν και διαβάζονται απολαυστικά όπως είναι η "Εποχή των Ατλάντων" και οι "Εικόνες από την Ιστορία". Δύο κεφάλαια εξαιρετικά χρήσιμα στην περιορισμένη ελληνική σχετική βιβλιογραφία, για μια περίοδο ιδεών, επιτευγμάτων και αναζητήσεων γύρω από τη φιλοσοφία και την πρακτική των χωρικών απεικονίσεων που στερήθηκε η συλλογική μας κουλτούρα. Προσφέρει όμως και κάτι άλλο, πολύ σημαντικό για ένα βιβλίο ιστορικής χαρτογραφίας: οδηγεί σε νέους δρόμους την έρευνα, ενδεχομένως εκτός των άμεσων επιστημονικών ενδιαφερόντων του συγγραφέα του, δίνοντας τις ιδέες και τη δομή για την εφαρμογή, από άλλους, μεθόδων και τεχνικών της σύγχρονης χαρτογραφίας σε θέματα που αναζητούν τέτοιου είδους μελέτες. Σκέπτομαι, για παράδειγμα, ότι κάτι σχετικό θα μπορούσε να γίνει με αφετηρία το κεφάλαιο "Από την Ακαδημία στο Πεδίο". Αλλά και γενικότερα, παραπέμπει στην ιδέα για πολλές απαραίτητες και πολλές φορές αναγκαίες αναλυτικές (αριθμητικές) συγκρίσεις που πρέπει να επιχειρηθούν για την ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις κοινές τυπολογίες, τις συνάφειες, τις ομοιότητες, την εξέλιξη της χαρτογραφικής πιστότητας και άλλες τεχνικές διατυπώσεις που μερικές φορές προσφέρει ίσως εμπειρικά, διαισθητικά αλλά τελικά αναπόδεικτα η ιστορική χαρτογραφική φιλολογία.

Κυρίες και Κύριοι,

Θα είχα και άλλα πολλά να πω για το σημαντικό αυτό βιβλίο, αλλά νομίζω ότι έχει μεγαλύτερη σημασία να το έχει κανείς μαζί του και να περάσει καλά μ' αυτό.

Με τον Γιώργο Τόλια συναντήθηκαν οι χαρτογραφικές μας πορείες πριν σχεδόν 10 χρόνια. Εκείνος από τους δύσκολους δρόμους της ιστορίας, εγώ από τους ίσως ευκολότερους της τεχνολογίας. Εκείνος είμαι σίγουρος ότι είναι ευτυχής στον δύσκολο αυτό δρόμο του, εγώ λιγότερο στον δικό μου σ' αυτή τη *Waste Land* της σύγχρονης ελληνικής χαρτογραφίας που ζούμε. Επίτρεψέ μου φίλε Γιώργο να περιπλανιέμαι που και που έστω και ασκόπως στους δικούς σου δρόμους, έτσι για να αναπνέω αρώματα και ομορφιές, σαν του βιβλίου. Από την άλλη είναι και η Μαργαρίτα που μας αφήνει ακόμη να παίζουμε στον κήπο της!

Ευάγγελος Λιβιεράτος
Καθηγητής της Ανωτέρας Γεωδαισίας και Χαρτογραφίας
στην Πολυτεχνική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
Πρόεδρος της Επιτροπής της Διεθνούς Χαρτογραφικής Ένωσης
για τις Ψηφιακές Τεχνολογίες στη Χαρτογραφική Κληρονομιά

Σημειώσεις:

1. Για την *εξωτερική* και την *εσωτερική* ανάγνωση ενός χάρτη, σε σχέση με τα αντίστοιχα γνωρίσματα και χαρακτηριστικά βλ. π.χ. στο Ε. Λιβιεράτος, *Γενική Χαρτογραφία και Εισαγωγή στη Θεματική Χαρτογραφία*, Β΄ έκδοση, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη 1988.
2. Βλ. τη νέα έκδοση του βιβλίου Ε. Λιβιεράτος, *25 Αιώνες Χαρτογραφίας και Χαρτών. Μια Περιήγηση από τους Ίωνες στον Πτολεμαίο και τον Ρήγα*, Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2007.
3. Σχετικά π.χ. με τις ερμηνείες του όρου "χαρτογράφος" ως του *ιστορικού* των χαρτών κατά τη γαλλική και ως του *κατασκευαστή* των χαρτών κατά την αγγλική.
4. Βλ. E. Livieratos, "On the unveiling of two versions of Rigas Velestinlis *Charta*", *e-Perimetron*, Vol. 3, no. 3, 2008.
5. Για την πρώτη αναφορά στο ζήτημα αυτό βλ. Ε. Λιβιεράτος, "*Χάρτινοι καθρέφτες*" *της Ελλάδας από την Αναγέννηση στην Παλιγγενεσία 1406-1821*, Πανηγυρικός λόγος που εκφωνήθηκε στις 25 Μαρτίου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 2005.

Έκθεση
Χάρτες της Ελλάδας στην Αναγέννηση, 1478-1598
(Αθήνα, ΕΙΕ, 20 Νοεμβρίου - 9 Δεκεμβρίου 2008)

Με την ευκαιρία της έκδοσης του τόμου, *Ιστορία της Χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου, 1420-1800. Χάρτες της συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα*, πραγματοποιήθηκε στον εκθεσιακό χώρο του ΕΙΕ, έκθεση 60 σπανίων χαρτών από τη συλλογή Μαργαρίτας Σαμούρκα, με θέμα: "Χάρτες της Ελλάδας στην Αναγέννηση, 1478-1598".

Σκοπός της έκθεσης είναι να παρουσιάσει την ανάδυση της Ελλάδας στη δυτική γεωγραφική γραμματεία και χαρτογραφική παραγωγή, στα χρόνια της Αναγέννησης (1478-1598). Η έκθεση παρακολουθεί τη διαμόρφωση των ποικίλων χαρτογραφικών προτάσεων ορισμού του ελληνικού χώρου, τη διαμόρφωση των βασικών χαρτογραφικών προτύπων της Ελλάδας, έως την τελική τους τυποποίηση και παγίωση. Η έκθεση χωρίζεται σε ενότητες ώστε να φωτισθούν οι παράλληλοι δρόμοι μέσα από τους οποίους διαμορφώνονται οι χαρτογραφικές εικόνες της Ελλάδας: η αναγνώριση και επεξεργασία των προτάσεων της αρχαίας γεωγραφίας και της αναγεννησιακής κοσμογραφίας, η νεωτερική μαθηματική χαρτογραφία και οι εμπειρικές αυτοψίες, η τελική κριτική σύνθεση του υλικού στους παγκόσμιους άτλαντες.

Οι ορισμοί και η συνακόλουθη ανάδυση των χαρτογραφικών εικόνων της Ελλάδας αντιστοιχούν στις συνεχείς προσπάθειες του ουμανισμού να αναγνωρίσει ως Ελλάδα, νεώτερη πρώτα, κι αμέσως μετά αρχαία, τα εδάφη της βορειοανατολικής Μεσογείου. Οι καταλύτες των εξελίξεων είναι ποικίλοι, όπως η ουμανιστική διάθεση ανάκτησης της αρχαιότητας αλλά και η διαμόρφωση της νεωτερικής εικόνας του κόσμου, ο πατριωτισμός και η Μεταρρύθμιση, αλλά και η στρατηγική εξάπλωση, τα εμπορικά συμφέροντα, η αποικιοκρατία.

Η έκθεση διήρκησε από τις 20 Νοεμβρίου έως τις 9 Δεκεμβρίου 2008. Την επιστημονική επιμέλεια της έκθεσης είχε ο Γιώργος Τόλιας και τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της επιμελήθηκε ο Κωνσταντίνος Στάικος.

■

Διάλεξη
Terry Eagleton, *Ο θάνατος της κριτικής ;*
(Αθήνα, ΕΙΕ, 24 Νοεμβρίου 2008)

Το British Council και το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών / ΕΙΕ οργάνωσαν διάλεξη του καθηγητή φιλολογίας και πολιτισμικής θεωρίας Terry Eagleton, με θέμα: "The death of criticism ?" (Ο θάνατος της κριτικής;). Η διάλεξη πραγματοποιήθηκε στο αμφιθέατρο "Λεωνίδας Ζέρβας" του ΕΙΕ, τη Δευτέρα 24 Νοεμβρίου 2008. Τον ομιλητή προσφώνησε ο διευθυντής του ΙΝΕ, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης που τόνισε ότι η φιλολογία παραμένει πάντα στα ενδιαφέροντα των ερευνών του ΙΝΕ. Το έργο του ομιλητή παρουσίασε και σχολίασε αναλυτικά ο Τάκης Καγιαλής, αναπληρωτής καθηγητής νεοελληνικής φιλολογίας στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Η οργάνωση της διάλεξης εντάσσεται στις δραστηριότητες του τομέα *Ιστορία του πολιτισμού, της παιδείας και των επιστημών*, πρόγραμμα "Γραμματολογία", του ΙΝΕ και ήταν μία από τις τρεις διαλέξεις που έδωσε ο Eagleton κατά τη δεκαήμερη παραμονή του στην Ελλάδα. Η δεύτερη διάλεξη έγινε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων στις 25 Νοεμβρίου και η τρίτη στο Πανεπιστήμιο Αθηνών την 1η Δεκεμβρίου. Πρέπει να σημειωθεί ότι την πρωτοβουλία για την οργάνωση των τριών διαλέξεων είχε η Αθηνά Βογιατζόγλου, επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με την υποστήριξη του British Council. Την ευθύνη για τη διάλεξη στο ΕΙΕ είχε η υπογράφουσα με τη βοήθεια της Βάσως Αντωνίου.

Ο Terry Eagleton θεωρείται σήμερα ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της λογοτεχνίας και του πολιτισμού, τόσο στη Μεγάλη Βρετανία όσο και παγκοσμίως. Ο Eagleton σπούδασε στο Πανεπιστήμιο του Cambridge, στο οποίο και υπήρξε ο νεότερος σε ηλικία διδάσκων από τον 18ο αιώνα. Έχει διδάξει Αγγλική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης στην έδρα του Thomas Warton και Λογοτεχνία στο Πανεπιστήμιο του Μάντσεστερ στην έδρα του John Edward Taylor. Την περίοδο αυτή είναι καθηγητής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Λάνκαστερ στην έδρα του John Ruskin και Πολιτισμικής Θεωρίας στο Εθνικό Πανεπιστήμιο της Ιρλανδίας, στο Galway, στην έδρα του James Hardiman. Έχει γράψει πάνω από 50 μελέτες λογοτεχνικής, πολιτισμικής και πολιτικής κριτικής, ένα μυθιστόρημα, αρκετά θεατρικά έργα, που ανεβάστηκαν σε θέατρα της Ιρλανδίας και του Λονδίνου, καθώς και το σενάριο για τη ταινία *Wittgenstein* του Ντέρεκ Τζάρμαν. Έχει δώσει διαλέξεις σε όλο τον κόσμο.

Στη διάλεξή του ο Eagleton, με βρετανικό φλέγμα, διερεύνησε τη θέση του διανοουμένου στον σύγχρονο κόσμο. Υποστηρίζοντας την αξία της αισθητικής στην εποχή της μετανεωτερικότητας, ο Eagleton αναδεικνύει τις κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της λογοτεχνικής μορφής και διερευνά τη θέση της κριτικής στη σημερινή κοινωνία. Με ειρωνικό λόγο, προκλητικά έθεσε το ακροατήριό του ενώπιον της κοινωνικής αποτελεσματικότητας και θέσης της κριτικής που ασχολείται με προϊόντα του φαντασιακού στο πλαίσιο μιας καπιταλιστικής, υλιστικής και ωφελιμιστικής κοινωνίας.

Το αμφιθέατρο του ΕΙΕ ήταν στην κυριολεξία ασφυκτικά κατάμεστο από κόσμο, από φοιτητές, ερευνητές, πανεπιστημιακούς που ήρθαν να ακούσουν μία από τις μεγαλύτερες μορφές της λογοτεχνικής κριτικής και της θεωρίας του πολιτισμού.

Ουρανία Πολυκανδριώτη

13η Ετήσια διάλεξη αφιερωμένη στον Κ.Θ. Δημαρά

Vincenzo Rotolo, *Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών (1960-2008): ένας απολογισμός*

(Αθήνα, ΕΙΕ, 1 Δεκεμβρίου 2008)

Η δέκατη τρίτη κατά σειρά διάλεξη Κ.Θ. Δημαρά είχε ένα ξεχωριστό χαρακτήρα. Η φετινή διάλεξη ήταν επετειακή και εγκαινίασε τον διήμερο εορτασμό του ΙΝΕ για τα πενήντα χρόνια του ΕΙΕ. Αντικείμενο της διάλεξης ήταν να προβληθεί η επιστημονική φυσιογνωμία, η πορεία και το έργο του Ινστιτούτου από τη στιγμή της ίδρυσής του ώς σήμερα. Να θυμήσουμε ότι ο Κ.Θ. Δημαράς ήταν ένας εκ των ιδρυτών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και ο πρώτος διευθυντής του τότε Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών. Ήταν εκείνος που καθόρισε το αντικείμενο και τους στόχους των ερευνών που διεξάγονταν και συνέβαλε στη θεσμοθέτηση των νεοελληνικών σπουδών ως ξεχωριστού επιστημονικού αντικειμένου, τόσο με άξονα τη διεξοδική καταγραφή των πηγών, την "εθνική απογραφή", όσο και με τις επιμέρους εξειδικεύσεις στην αξιοποίηση των ερευνητικών δεδομένων. Για τον λόγο αυτό άλλωστε επιλέχθηκε η διάλεξη, που πραγματοποιείται κάθε χρόνο στη μνήμη του, να ενταχθεί στον εορτασμό για τα πενηντάχρονα του ΕΙΕ. Γι'αυτόν τον λόγο επίσης, τον απολογισμό του ερευνητικού και εκδοτικού έργου του Ινστιτούτου ανέλαβε να παρουσιάσει ο Vincenzo Rotolo, καθηγητής του Πανεπιστημίου του Palermo και Πρόεδρος του Istituto Siciliano di studi Bizantini e Neoellenici, ο οποίος είναι παλαιός γνώριμος του ΙΝΕ και παλαιός συνεργάτης του ίδιου του Κ.Θ. Δημαρά. Ως ένας από τους πλέον γνωστούς νεοελληνιστές του εξωτερικού, με την παρουσία του συμβόλισε επίσης και τη θεσμοθέτηση των νεοελληνικών σπουδών ως διεθνούς επιστημονικού αντικειμένου, προαναγγέλλοντας έτσι το θέμα της *Ημερίδας Νεοελληνικών Σπουδών*, που πραγματοποιήθηκε την επόμενη ημέρα.

■

Ημερίδα Νεοελληνικών Σπουδών

Η σημασία της έρευνας της νεοελληνικής κοινωνίας και παιδείας: το αίτημα της διεπι-στημονικότητας και η συγκριτική οπτική / The significance of research on Modern Greek society and culture from the perspective of interdisciplinary and comparative history

(Αθήνα, ΕΙΕ, 2 Δεκεμβρίου 2008)

Στο πλαίσιο των επετειακών του εκδηλώσεων για τα πενήντα χρόνια από την ίδρυση του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών διοργάνωσε ημερίδα νεοελληνικού ενδιαφέροντος με τη συμμετοχή των John Davis, καθηγητή της Νεότερης Ιταλικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Connecticut, Giovanni Levi, καθηγητή Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο της Βενετίας, Edhem Eldem, καθηγητή Οθωμανικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου, και Gilles Pécout, καθηγητή της Σύγχρονης Ιστορίας στην École Normale Supérieure στο Παρίσι. Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε χάρη σε χορηγία της Εθνικής Τράπεζας. Οι τέσσερις διακεκριμένοι ιστορικοί κλήθηκαν να σχολιάσουν, με αφετηρία το δικό τους ερευνητικό πεδίο, αλλά και μέσα από μια συγκριτική και διεπιστημονική οπτική γωνία, τα ζητήματα που θέτει η ιστορία της νεότερης Ελλάδας για τη μελέτη της μεσογειακής, της ευρωπαϊκής αλλά και της παγκόσμιας ιστορίας.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

Ο καθηγητής John Davis, αφού προέβη σε μια αποτίμηση της σημασίας των πλέον πρόσφατων δημοσιευμάτων νεοελληνικού ενδιαφέροντος στην αγγλική γλώσσα, ανέδειξε κάποιες από τις επιμέρους διαστάσεις του ρόλου που διαδραμάτισαν διαχρονικά για τη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής αυτοσυνειδησίας, αφενός, η παράδοση του "ελληνισμού" (*Hellenism*), με την έννοια του θαυμασμού για τους αρχαίους Έλληνες, και, αφετέρου, η παράδοση του "φιλελληνισμού" (*Philhellenism*), με τη σημασία της πολιτικής υποστήριξης των νεότερων Ελλήνων. Επιχείρησε παράλληλα να ερμηνεύσει κάτι που μοιάζει εκ πρώτης όψεως παράδοξο: ενώ η ιστορία της νεότερης Ελλάδας πάντοτε κατείχε περίοπτη θέση στη βρετανική ιστοριογραφία, οι Βρετανοί ιστορικοί, μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον, είχαν την τάση να αγνοούν τις "υπερεθνικές" (*transnational*) διαστάσεις, για παράδειγμα, του φιλελληνικού κινήματος του 19ου αιώνα. Επέμεναν δηλαδή εν προκειμένω στην καθαρά βρετανική διάσταση του φαινομένου, και κυρίως στις επιπτώσεις του στη διαμόρφωση της βρετανικής κοινής γνώμης, και παρέβλεπαν το γεγονός ότι το κίνημα του φιλελληνισμού είχε πάντοτε μια προνομιακή σχέση με όλα τα εθνικο-απελευθερωτικά κινήματα του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού, αλλά και με κινήματα που έθεταν άλλους πολιτικοκοινωνικούς στόχους, όπως εκείνον της κατάργησης της δουλείας. Η αιτία, κατά τον John Davis, έγκειται στο ότι οι Βρετανοί ιστορικοί, πολύ γρήγορα, συνειδητοποίησαν την εξέχουσα σημασία της Ελλάδας για τη βρετανική εξωτερική πολιτική και τη γεωπολιτική ιστορία της Μεσογείου και της Εγγύς Ανατολής, σε σημείο, όμως, που να αγνοήσουν τις μη βρετανικές παραμέτρους της. Σε κάθε περίπτωση πάντως, η σπουδαιότητα της Ελλάδας για τη βρετανική εξωτερική πολιτική δεν διέφυγε ποτέ της προσοχής των Βρετανών ιστορικών, από την εποχή του ελληνικού Αγώνα για την Ανεξαρτησία, όταν ένα "καθαρά Ελληνικό Ζήτημα" προστέθηκε πλέον στο περίφημο Ανατολικό, μέχρι εκείνη του Ψυχρού Πολέμου και

των τελευταίων δεκαετιών της βρετανικής αποικιακής παρουσίας στη Μεσόγειο, αλλά και αργότερα, όταν, μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η Ελλάδα άρχισε να διαδραματίζει ένα αξιοσημείωτο νέο γεωπολιτικό ρόλο στα μετα-ψυχροπολεμικά Βαλκάνια.

Ο John Davis αναφέρθηκε επίσης στις προκλήσεις που θέτουν για τους ιστορικούς που ασχολούνται με την ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας, και δη για τους Έλληνες ιστορικούς, οι πλέον πρόσφατες επιστημονικές συζητήσεις, με κυριότερη εκείνη που αφορά την έννοια και την ιστορική εξέλιξη του φαινομένου της "παγκοσμιοποίησης" (*globalization*) –ενός φαινομένου πολύ παλαιότερου από ό,τι έχουμε συχνά την τάση να θεωρούμε, αφού όψεις του είναι ανιχνεύσιμες ήδη στην εποχή των πρώτων "εμπορικών αυτοκρατοριών" των νεότερων χρόνων. Ζητούμενο σε κάθε περίπτωση είναι να αναγνωριστούν όχι μονάχα η "μακρά διάρκεια" του φαινομένου, και βέβαια η συγγένειά του με κάποιες από τις πρώιμες μορφές της αποικιοκρατίας και του ιμπεριαλισμού, αλλά και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των υπερεθνικών και των τοπικών-εθνικών διαστάσεών του. Μια τέτοια προσέγγιση έχει πολλά να προσφέρει και προς την κατεύθυνση της ανανέωσης του ενδιαφέροντος αλλά και των πιθανών απαντήσεων στο ερώτημα σχετικά με το τι συνιστά αυτό που αποκαλούμε "μεσογειακό κόσμο", ιδίως μετά την εποχή του Φιλίππου του Β΄ που μελέτησε ο Fernand Braudel, σχετικά δηλαδή με τον τρόπο με τον οποίο θα οριστεί γεωγραφικά αυτός ο κόσμος και θα γίνουν κατανοητοί οι παράγοντες που τον συνέχουν και που τον καθορίζουν. Με άλλα λόγια, η υπερεθνική προσέγγιση των συναφών φαινομένων μπορεί να φωτίσει πλευρές τους που πολύ συχνά παραβλέφθηκαν εξαιτίας της εθνικής, και συχνά εθνικιστικής, οπτικής μέσα από την οποία έχει μέχρι σήμερα γραφτεί η ιστορία της Μεσογείου και των μεσογειακών χωρών, άρα και της Ελλάδας.

Ο καθηγητής Giovanni Levi, από την πλευρά του, επεσήμανε την ανάγκη να μελετηθούν οι εκάστοτε σιωπές των εθνικών ιστοριών, αυτό δηλαδή που απουσιάζει από τα ενδιαφέροντα των εθνικών ιστοριογράφων, ειδικά σε ό,τι αφορά στη σύγχρονη ιστορία.

Επικαλέσθηκε μάλιστα το παράδειγμα της ιταλικής εισβολής στην Ελλάδα κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η οποία δεν έχει τύχει της δέουσας προσοχής στη σύγχρονη ιταλική ιστοριογραφία. Κατά τον ίδιο πάντως, η ιστορική επιστήμη βρίσκεται μπροστά σε μια γενικότερη κρίση, η οποία συνδέεται με το γεγονός ότι το βιβλίο δεν αποτελεί πλέον το μοναδικό μέσο καταγραφής και διάδοσης της ιστορικής γνώσης. Την ίδια στιγμή, τα μαζικά μέσα επικοινωνίας, που τείνουν να "αντικαταστήσουν" το βιβλίο, προτείνουν μια τελείως διαφορετική ανάγνωση του ιστορικού γεγονότος, η οποία χαρακτηρίζεται από έμφαση στην ταχύτητα μετάδοσης της πληροφορίας, υπεραπλούστευση και, τελικά, παραποίηση των ιστορικών δεδομένων. Αυτή δε η νέα κατάσταση πραγμάτων είναι εκείνη που ενισχύει διαρκώς τα φαινόμενα, αφενός, της πολιτικής-ιδεολογικής χρήσης της ιστορίας και, αφετέρου, του σύγχρονου "ιστορικού αναθεωρητισμού" (*révisionnisme*), της τάσης δηλαδή να αμφισβητήσουμε –αν όχι να αρνηθούμε (*négationnisme*)– καλά τεκμηριωμένα ιστορικά γεγονότα (όπως τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης και το εβραϊκό Ολοκαύτωμα) στη βάση μιας δήθεν "καινοτόμου" ερμηνείας του ιστορικού υλικού που αγνοεί πάντως όλους τους κανόνες της ιστορικής επιστήμης.

Ο Giovanni Levi θεωρεί ότι η ιστορική επιστήμη επαναπαύτηκε εν πολλοίς στις προηγούμενες δάφνες της, εξού και, μετά τη δεκαετία του 1960, διακρίνεται από μια καθυστέρηση σε σχέση με τις άλλες κοινωνικές επιστήμες, ιδίως ως προς τον τρόπο με τον οποίο θέτει ό,τι μπορούμε να αποκαλέσουμε "μεγάλα ζητήματα" της ζωής των ανθρώπινων κοινωνιών. Ένα τέτοιο ζήτημα είναι εκείνο της "ορθολογικότητας" των κοινωνικών υποκειμένων, το οποίο, για παράδειγμα, έχει αρχίσει να τίθεται με ιδιαίτερα καινοτόμους τρόπους από τη σύγχρονη οικονομική επιστήμη. Κατά τούτο λοιπόν, η ιστορία πρέπει να ξανακαταστεί επιστήμη των μεγάλων ανθρώπινων ζητημάτων, να ξεφύγει ενδεχομένως από το "επίπεδο του χώρου", του "τόπου", που ευνοεί αναγκαστικά τις "τοπικές απαντήσεις" και τις μερικευτικές οπτικές –όπως είναι φερ' ειπείν η οπτική που συνδέεται με τους καταναγκασμούς του έθνους-κράτους–, και να ευνοήσει αντίθετα προσεγγίσεις που πριμοδοτούν το στοιχείο του "χρόνου". Η ίδια, άλλωστε, η έννοια της "υπερεθνικής" προσέγγισης του ιστορικού υλικού, η οποία προέρχεται από τις λεγόμενες "μετα-αποικιακές σπουδές", έθεσε το ζήτημα της υπέρβασης των γεωγραφικών συνόρων προκειμένου να κατανοηθούν ιστορικές πραγματικότητες που, έτσι κι αλλιώς, τα διαπερνούν, τόσο στον χώρο όσο και στον χρόνο.

Ζητούμενο για τον Giovanni Levi δεν είναι τόσο εάν η ιστορία θα είναι καταρχήν "τοπική", "εθνική", "υπερεθνική", ή άλλη, αν θα είναι μικρο-ιστορία ή μακρο-ιστορία, αλλά το αν θα συμβάλλει στην κατανόηση του ανθρώπου και των δραστηριοτήτων του μέσα στον χρόνο. Προς αυτήν λοιπόν την κατεύθυνση, η ιστορική επιστήμη οφείλει να επανατοποθετήσει το ζήτημα των διαφορετικών μορφών της ιστορικότητας-χρονικότητας (*temporalité*) που διακρίνουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες, αξιοποιώντας μάλιστα τη συμβολή του Sigmund Freud ο οποίος επεσήμανε το γεγονός ότι οι διαφορετικές χρονικότητες που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη ζωή γεννούν ουσιαστικά διαφορετικές μορφές ιστορίας· και ότι κάθε μια από αυτές τις διαφορετικές μορφές ιστορίας έχει τη δική της σημασία για την κατανόηση της ιστορικής πραγματικότητας και του ιστορικού γίγνεσθαι.

Ο καθηγητής Edhem Eldem παρατήρησε ευθύς εξαρχής ότι, σε αντίθεση ίσως με ό,τι συμβαίνει με τους τρεις συνομιλητές του, η νεότερη ελληνική ιστορία δεν συνιστά για αυτόν ένα "εξωτερικό" αντικείμενο μελέτης, αφού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία της όψιμης οθωμανικής αυτοκρατορίας στην οποία ειδικεύεται. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, δεν είναι δυνατή, για παράδειγμα, η συγγραφή της ιστορίας της Κωνσταντινούπολης, αλλά και άλλων πόλεων της οθωμανικής αυτοκρατορίας, χωρίς εκτενή αναφορά στην ιστορία των ελληνόφωνων κατοίκων της οι οποίοι αποτελούσαν ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού της.

Ο Edhem Eldem υπεραμύνθηκε των υπερεθνικών προσεγγίσεων της ιστορικής πραγματικότητας, επικαλούμενος το γεγονός ότι ένα μεγάλο τμήμα της διαφεύγει των λογικών που επιβάλλουν οι διάφορες εθνικές ιστορίες –λογικών που διακρίνονται από την τάση τους να υποστασιοποιούν το εκάστοτε "δικό μας" (*essentialism*), να το αντιμετωπίζουν ως κάτι που συνιστά εξορισμού μια εξαίρεση από τον όποιο κανόνα (*exceptionalism*) και, φυσικά, να αποκλείουν οτιδήποτε δεν συνάδει με αυτές (*exclusionism*). Παρατήρησε επίσης ότι το έθνος-κράτος αυτό καθ' εαυτό βασίζεται σε μια άρνηση των προ-εθνικών μορφών πολιτικής οργάνωσης, και δη της αυτοκρατορίας ως ιστορικο-πολιτικού μορφώματος, καθώς και του προ-εθνικού παρελθόντος των σύγχρονων εθνών συνολικά, γεγονός που έχει ως συνέπεια την προσέγγισή τους από τους εθνικούς ιστορικούς μέσα από μια εγγενώς αναχρονιστική οπτική γωνία. Αυτό οδηγεί για παράδειγμα τους Έλληνες εθνικούς ιστορικούς να ανάγουν τους τέσσερις σχεδόν αιώνες ιστορίας που μεσολάβησαν μεταξύ του 1453 και του 1821 σε μια, αδιαφοροποίητη στο εσωτερικό της, ιστορική οντότητα που φέρει το όνομα "Τουρκοκρατία" και που τείνει να ταυτιστεί με ένα είδος "σκοτεινών χρόνων", χωρίς γεγονότα και χωρίς ιστορική εξέλιξη. Αυτό οδηγεί, από την άλλη, τους Τούρκους εθνικούς ιστορικούς να αντιμετωπίζουν την Ελληνική Επανάσταση ως προδοσία των Ελλήνων προς τους "ανεξίθρησκους" και "μετριοπαθείς" Οθωμανούς κυριάρχους τους.

Ζητούμενο, κατά τον Edhem Eldem, δεν είναι να έχουμε την αφελή προσδοκία ότι δεκαετίες, αν όχι αιώνες, έλλειψης κατανόησης του "εθνικού άλλου", αλλά και εθνικών συγκρούσεων, μπορούν να πάψουν άμεσα να επηρεάζουν τις συνειδήσεις των ανθρώπων, και των ιστορικών ιδιαίτερα· ότι μπορούν εν μια νυκτί τα εθνικιστικά στερεότυπα να εξαφανιστούν μέσα από πολιτικές αποφάσεις και στη βάση "έτοιμων" συνταγών. Ζητούμενο είναι αντίθετα οι επιστήμονες, και πρώτα από όλα οι επαγγελματίες ιστορικοί, να αντιπαρατάξουν στην υπεραπλούστευση και την τάση για εξομοίωση που επιβάλλει η ανάγκη των εθνών για ομοιογένεια τις γνώσεις τους για την πολυπλοκότητα και την πολυμορφία των ιστορικών πραγματικοτήτων.

Κάτι τέτοιο είναι για παράδειγμα αναγκαίο στην περίπτωση της οθωμανικής ιστορίας, η οποία, για προφανείς ιστορικούς λόγους, έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης κυρίως από τους Τούρκους ιστορικούς, και αυτό διότι το οθωμανικό παρελθόν δεν διεκδικήθηκε από κανένα άλλο έθνος παρεκτός από το τουρκικό, που, βέβαια, έτεινε πάντοτε να βλέπει σε αυτό το παρελθόν ένα ένδοξο πρελούδιο στο μονογραμμικό και υπεραπλουστευτικό αφήγημα της ιστορικής διαδρομής του τουρκικού έθνους. Εκείνο που πρέπει λοιπόν να καταστεί συνείδηση είναι ότι και οι μη Τούρκοι οφείλουν να διεκδικήσουν το δικό τους

κομμάτι από την οθωμανική παράδοση, το δικό τους κομμάτι από το αυτοκρατορικό οθωμανικό παρελθόν, και να τα προσεγγίσουν επιστημονικά μέσα από μια οπτική γωνία η οποία, αν μη τι άλλο, θα αντιστέκεται στη σιδερένια ιστοριογραφική λογική των εθνώνκρατών που προέκυψαν σταδιακά μέσα από τη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Ο καθηγητής Gilles Pécout, με τη σειρά του, εξήγησε ότι ένα πρώιμο ενδιαφέρον για την ιστορία της νεότερης Ελλάδας υφίσταται ήδη από τον 19ο αιώνα στη γαλλική ιστοριογραφία, και συγκεκριμένα στην ιστορία των διεθνών σχέσεων και στη συγκριτική ιστορία. Ωστόσο, αυτό το ενδιαφέρον υπακούει ουσιαστικά στη λογική των συγκριτικών μελετών όπως αυτές διαμορφώνονται στα τέλη του 19ου αιώνα και στο πρώτο μισό του 20ού: μακριά από την εξ ορισμού θετική σημασία που θα αποκτήσουν αργότερα οι "συγκριτικές" και "υπερεθνικές" ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, την εποχή εκείνη εγγράφονται κυρίως σε μια προσπάθεια καταγραφής των ζωνών επιρροής των Μεγάλων Δυνάμεων –σε μια προσπάθεια, με άλλα λόγια, ιεράρχησης του κόσμου σε χώρες που συγκρίνουμε και σε χώρες που λειτουργούν ως πρότυπα για τη σύγκριση, με την Ελλάδα βέβαια να ανήκει στην πρώτη κατηγορία. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια, αφενός, να αγνοείται σε μεγάλο βαθμό η ιδιαιτερότητα της νεότερης Ελλάδας ως ιστοριογραφικού αντικειμένου και, αφετέρου, στις περιπτώσεις όπου υφίσταται πραγματικό ενδιαφέρον για τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, αυτό να περιορίζεται σε μη επαγγελματίες ιστορικούς, και συγκεκριμένα σε διπλωμάτες και σε στρατιωτικούς, οι οποίοι φυσικά, όταν αναζητούν

ελληνικές πηγές για την πληροφόρησή τους, τις αναζητούν στα αντίστοιχα επαγγελματικά περιβάλλοντα. Εν ολίγοις, η νεότερη Ελλάδα γίνεται πολύ γρήγορα αντικείμενο παρατήρησης στη Γαλλία μέσα από "υπερεθνική" οπτική γωνία, αλλά αυτό πραγματοποιείται εις βάρος της μελέτης της "εσωτερικής ιστορίας" της, για την οποία, άλλωστε, δυστυχώς σπανίζουν τα δημοσιεύματα στη γαλλική γλώσσα. Έτσι καταλήγουμε, για παράδειγμα, τον 19ο αιώνα να συγκρίνουμε κατά κανόνα τον ελληνικό Αγώνα για την Ανεξαρτησία με τη Γαλλική Επανάσταση και το ιταλικό *Rigorgimento*, για να αποφανθούμε εντέλει πως αυτός υπήρξε μια απλή απομίμηση της δεύτερης και μια ανολοκλήρωτη εκδοχή του τελευταίου. Έτσι καταλήγουν οι Γάλλοι ιστορικοί να αγνοούν τον ρόλο του Βυζαντίου και της Ανατολής στη διαμόρφωση της ελληνικής εκδοχής της έννοιας του "ελληνισμού", προς όφελος μιας καθαρά δυτικής εκδοχής της που τείνει να πριμοδοτήσει την άποψη ότι η Ελλάδα δεν στέκεται στο ύψος της αρχαίας κληρονομιάς της παρά μονάχα στον βαθμό που προωθεί τον δυτικότροπο εκσυγχρονισμό της.

Ο Gilles Pécout αναρωτήθηκε επίσης κατά πόσο η έννοια μιας "μεσογειακής ιστορίας", η οποία, τις τελευταίες δεκαετίες, αποτέλεσε αναμφίβολα το σημείο αναφοράς για πολύ γόνιμες προσεγγίσεις στο πλαίσιο της οικονομικής ιστορίας και της "ιστορίας των δικτύων", δεν συνιστά εντούτοις και έναν τρόπο έμμεσης νομιμοποίησης γενικευτικών και απλουστευτικών προσεγγίσεων των κοινωνικών δομών κάθε επιμέρους εθνικής οντότητας. Αυτό συμβαίνει συχνά, όπως υποστήριξε, μέσα από τη χρήση εννοιών που προέρχονται από την παράδοση της δυτικής πολιτισμικής ανθρωπολογίας, οι οποίες τείνουν να έχουν ουσιοκρατικό χαρακτήρα, επιβάλλοντας την εικόνα μιας ανθρωπολογικής σταθεράς, ενός υπεριστορικού, και συνεπώς α-ιστορικού, *Homo mediterraneus*. Πολύ πιο γόνιμη είναι αντίθετα η προσέγγιση της Μεσογείου ως πλαισίου ιστορικής δραστηριότητας, το οποίο το χαρακτηρίζουν εν πολλοίς, όπως και την Ελλάδα και τους Έλληνες ως συστατικά στοιχεία αυτού του πλαισίου, η "γεωγραφική κινητικότητα" –των λογίων, των καλλιτεχνών, των εμπόρων, των πολιτικών προσφύγων, κ.λπ.– και ο "κοσμοπολιτισμός", όπως συμβαίνει για παράδειγμα με τις μεσογειακές πόλεις, αρχής γενομένης με εκείνες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ζητούμενο για τους ιστορικούς της νεότερης Ελλάδας, και μάλιστα για τους Έλληνες ιστορικούς, είναι η κατανόηση του γεγονότος ότι η Ελλάδα και η εικόνα των Γάλλων για αυτήν έτειναν πάντοτε να λειτουργούν ως στοιχεία αποκαλυπτικά των μεγάλων διακυβευμάτων της γαλλικής πνευματικής και πολιτικής ζωής καθώς και ως προνομιακά αντικείμενα επιστημονικής και πολιτικής "συμπάθειας", ήδη από την εποχή του φιλελληνικού κινήματος για την υποστήριξη του Αγώνα για την Ανεξαρτησία, αλλά και αργότερα, όταν αυτό το κίνημα απέδειξε ότι αντέχει στον χρόνο και συνδέθηκε με άλλα εθνικά και κοινωνικά κινήματα του ευρωπαϊκού και του μεσογειακού χώρου.

Γιάννης Κουμπουρλής